

»*Om våra swänske ord komma i bruk, kunna de såväl som fremmande förstås*»

En studie av lexikalisk förändring i juridiskt språk på 1600-talet

Av LENA ROGSTRÖM

Abstract

Rogström, Lena, lena.rogstroem@svenska.gu.se, Senior Lecturer, Head of Department, Department of Swedish, University of Gothenburg. "If our Swedish words will come into use, they could be understood just as well as foreign ones." *Språk och stil* NF 27, 2017, pp. 67–95.

The aim of this article is to investigate the growth of lexical norms with a focus on legal language during the end of the 17th century. The materials used are the first two legal handbooks in Swedish, the protocols from the King's committee for the great revision of Swedish Law, known as the Law of 1734, and texts written by three Swedish lexicographers and linguistic authorities during the early 1800th century. The article is based on empirical studies of legal vocabulary and discussions of lexical norms, and the results give reason to believe that the official linguistic norm in modern Swedish, i.e. the functional norm, is based on the same fundamental mindset concerning the establishment of linguistic novelties as in the 17th century, although the political and democratic conditions have changed over the years.

Keywords: lexical norms, 17th century, legal texts, Latin terms.

Hur tar man sig an uppgiften att ställa samman en lag, giltig för såväl stad som land, när det språk man ska skriva på varken har en etablerad språknorm som ryggrad eller ett så fullödigt ordförråd att man utan problem kan använda de ord man skulle behöva? Detta är, något tillspetsat, den situation som medlemmarna i Karl XI:s lagkommission hade att bemästra när de höll sitt första sammanträde på Stockholms slott den 6 december 1686. Knappt femtio år senare skulle resultatet av deras arbete föreligga i det som kommit att kallas 1734 års lag – en text som redan av sin samtid betraktades som en mönstertext, och som tillsammans med Gustav Vasas bibel (1541) fått stor betydelse för utformningen av svenskt skriftspråk. (För en utförligare diskussion om språkliga förebilder och spridningskanaler, se Teleman 2002, kapitel 3.)

Lagens homogena och högtidliga stil har tillskrivits lagkommissionens siste ordförande, Gustav Cronhielm, som gjorde den slutliga bearbetningen av tex-

ten (Wessén 1968 s. 36 f.). Hans bearbetningar genomfördes i en tid då svenskan undergick stora förändringar och det är rimligt att tänka sig att lagkommissionen arbetade mot bakgrund av en samtida föreställning om språklig normering som kommer till uttryck i Cronhielms text. Vilken typ av norm var det då som lagkommissionen försökte tillämpa, och hur förhöll den sig till den framväxande språknormen? Dessa frågor ligger till grund för denna undersökning. Syftet är att närmare skärskåda synen på språknormering under slutet av 1600-talet med särskilt fokus på lexikalisk tillväxt i juridiskt språkbruk. Undersökningen tar sin utgångspunkt i Förarbetena till 1734 års lag (Sjögren 1900–1909, hädanefter kallade Förarbetena) och de övergripande frågeställningarna är tre:

1. Hur återspeglas samtidens tankar om behovet av en utökning av svenskt ordförråd i Förarbetena till 1734 års lag – ideologiskt och praktiskt?
2. Hur ansluter dessa idéer och praktiker till annan juridisk kontext vid denna tid?
3. Hur såg 1600-talets syn på lexikalisk utveckling ut i jämförelse med dagens förhärskande språknorm, den s.k. funktionella normen?

Undersökningen disponeras på så sätt att den teoretiska utgångspunkten följs av en översikt om lexikalisk tillväxt och språknormeringssträvanden under slutet av 1600-talet. Därefter beskrivs metod och material. Slutligen redovisas två empiriska undersökningar kopplade till de två första forskningsfrågorna, och resultaten från dessa läggs slutligen till grund för ett resonemang kring den tredje forskningsfrågan.

Teoretisk utgångspunkt

Undersökningarna utformas mot bakgrund av den teori om framväxt av språkplanering som utarbetats av Einar Haugen (1987). Haugen utgår från ett antagande om att språkplaneringsprocesser drivs framåt i växelverkan mellan samhälleliga strukturer och språkbruk. Modellen för hur denna process gestaltas återges i figur 1.

Den språkplanerande processen tar sin början genom att språkliga problem identifieras (punkt 1 i modellen). När behoven av normering fastställts vidtar det språkliga arbete vars syfte är att kodifiera de normer som behövs (punkt 2). Därefter implementeras och utvärderas normen (punkt 3) och slutligen

underhålls det språknormerande arbetet av t.ex. språkvårdande instanser (punkt 4.)

	Form (policy planning)	Function (cultivation)
Society (Status planning)	1. Selection (decision procedures) a) Identification of problem b) Allocation of norms	3. Implementation (educational spread) a) Correction procedures b) Evaluation
Language (Corpus planning)	2. Codification (standardization procedures) a) Graphization b) Grammatication c) Lexication	4. Elaboration (functional development) a) Terminological modernization b) Stylistic development

Figur 1. A Revised Model of Language Planning (Haugen 1987 s. 64).

Haugens modell är konstruerad för att visa processer i språkliga samfund som redan har en utarbetad språkplanerande verksamhet, men här används modellen för att analysera hur olika steg i processen initieras och etableras; något som bl.a. utnyttjats av Hannesdóttir (2000, 2011) och Rogström (2010). Hannesdóttir (2000) analyserar vilken roll Abraham Sahlstedts ordbok (1773) spelar i kodifieringen av svensk morfologi, och i Hannesdóttir (2011) används modellen för att diskutera framväxten av svenskt vetenskapligt språk. Rogström (2010) undersöker lagkommissionens arbete med att ersätta latinska ord mot svenska ekvivalenter.¹

Flera viktiga processer som Haugens modell bygger på har för svenskt vidkommande klarlagts av Teleman (2002, 2003), framför allt etableringen av ortografi och morfologi (punkterna 2a, b) samt utvecklingen av svensk språkvård generellt (3a, b). Vad gäller valet av normer (processen 1b i Haugens modell), ger Teleman (ibid.) en ingående beskrivning av språklig standardisering och normering av svenska. Han beskriver framväxten av dagens språkvård som ett resultat av en långvarig kamp mellan traditionalister och funktionalister, där slutligen ändamålsenligheten vunnit företräde (2003 s. 10). Under 1900-talet har den funktionella normen slutligen mejslats fram, och tanken med den är att det språk som ska följa språkliga riktlinjer ska vara lätt att producera, lätt att tolka och lätt att lära in (Språkriktighetsboken 2005 s. 65). Normen tar alltså hänsyn både till den som producerar ett språkligt yttrande och den som avkodar

¹ För enkelhetens skull kommer uttrycken »latinska» och »svenska» att användas för att beteckna ord med latinsk respektive germansk härkomst.

det. Modern språkvård är noga med att betona att all normering utgår från bruket (Språkriktighetsboken 2005 s. 28) och den bottnar därmed i ett demokratiskt förhållningssätt där allas språk ska kunna läggas till grund för språklig normering.

Ett problem med att undersöka framväxten av språknormer i äldre tiders språkbruk är att det finns ganska få uppgifter om hur författaren uppfattar sitt eget språkbruk i relation till en rådande eller framväxande norm. Teleman (1991 s. 214 f.) säger att »vi känner till NF [normföreställningar] fr.o.m. slutet av 1600-talet» men hur dessa realiserades i t.ex. val mellan olika lexikaliska alternativ framkommer endast mycket sparsamt i de efterlämnade texterna. Vi vet helt enkelt inte särskilt mycket om hur dåtidens författare själva uppfattade och förhöll sig till den framväxande normen och vi vet heller inte mycket om hur deras texter togs emot av de tänkta läsarna. Genom de bevarade protokollen från arbetet med 1734 års lag kan man emellertid komma en språklig diskussion om lexikaliska val ganska nära, och protokollen tillhandahåller ledtrådar som hjälper oss att förstå viktiga sammanhang för framväxten av en normeringsprocess ur lexikaliskt perspektiv, om än begränsat till juridiskt språkbruk. Tillgången till förstahandsuppgifter om varför lagkommissionen föredrar vissa ord framför andra synonyma uttryckssätt är en viktig utgångspunkt i valet av teoretisk grund för denna undersökning, eftersom de uppgifterna erbjuder den grund för hela den process som Haugens modell bygger på, nämligen identifieringen av det språkliga problem som behöver normeras (punkt 1a i modellen).

En empirisk undersökning av den lexikaliska normeringen kan förhoppningsvis ge oss mer kunskap om lexikaliskt arbete under yngre nysvensk tid och om hur ordförråd utvecklas och etableras. De punkter i modellen som särskilt kommer i fokus i denna undersökning är därför främst 1b (Allocation of norms) samt 4a (Terminological modernization), där det senare begreppet snarast får förstås som etablering av ord som användes i juridiskt språkbruk, och inte regelrätt terminologi. (För mer ingående diskussioner om framväxt av juridiskt fackspråk hänvisas till Landqvist et al. 2016, och däri angiven litteratur.)

Lexikalisk tillväxt och språksyn under slutet av 1600-talet

Teleman (2002, 2003) spårar vissa drag av ändamålsenlighetsprincipen ända till 1600-talet i form av den »förnufts- och nyttolära» som kom att prägla 1700-talets språkdebatt (2003 s. 10). Det finns dock inga större lexikaliska undersökningar som följer detta spår. Det medeltida juridiska ordförrådet finns beskrivet i Söderwalls (1884–1918) och Schlyters (1877) stora lexikografiska arbeten, men de lexikologiska undersökningarna av äldre juridiskt språk är få. Wessén (1968) ger endast en övergripande karaktäristik över lagordförrådet med enstaka exempel. Pettersson (1992) och Wendt (1997) tar upp en del begränsade lexikala frågeställningar och Ruthström (2002) analyserar begreppet 'lösöre' i medeltida nordiska lagar. Några omfattande studier av 1734 års lags betydelse för utvecklingen av juridisk terminologi har inte gjorts. Det senaste verket som bl.a. berör 1734 års lag (Landqvist et al. 2016) diskuterar språkets betydelse för jurister, men inte ur ett normeringsperspektiv. (För en översikt över andra studier av 1734 års lag se Almquist 1946; Björne 1995.)

I Rogström (2009) behandlas Karl XI:s lagkommission (hädanefter *lagkommissionen*) och dennas arbete i förhållande till 1600-talets språkplanerande verksamhet. Undersökningen baseras på tre konstateranden av Teleman (2002 s. 7) rörande 1600-talets språkliga strävanden: att svenska skulle vara det huvudsakliga språket; att svenskan som språkligt system behövde kodifieras bättre och att svenska språket skulle utvecklas till att bli ett gemensamt, samhällsbärande språk utan individuell variation i kodifieringen. Resultaten visar att lagkommissionen tydligt arbetar utifrån det första av dessa strävanden: lagen ska skrivas på svenska. Vad beträffar kodifieringen verkar lagkommissionen sträva efter tydlighet och enhetlighet på det lexikaliska området, medan morfologisk kodifiering behandlas ytterst sparsamt och ortografisk kodifiering inte alls (Rogström 2009). Däremot uppvisar själva slutprodukten – 1734 års lag – enhetlighet och systematik både i ortografi, morfologi och stilistiska val (Wessén 1968), en enhetlighet som fått starkt inflytande på den fortsatta normeringen av svenskan.

Teleman (1991 s. 69) menar att man i språkliga val gärna solidariserar sig med yttringar som snarare är av kulturpolitisk än tekniskt-funktionell karaktär. För 1600-talet har en av stormaktstidens kulturpolitiska idévärldar – göticismen – lämnat avtryck i svensk språknormering (se också Lindroth 1975). Tanken att en stark nationell identitet kräver ett starkt och dugligt nationalspråk skapar under 1600-talet ökade krav på svenskan som kommunikationsmedel.

Inte minst behövde ordförrådet utökas och förfinas så att det kunde överta latinets roll och användas inom alla domäner (Teleman 2002 s. 71, se även Hansson 1984, Lindberg 1984).

Även Cooper (1989) diskuterar sociala och kulturella förändringsmekanismer i förhållande till språkplanerande faktorer, och exemplifierar resonemanget med kardinal Richelieus målmedvetna arbete med att stärka franskans positioner gentemot latinet under franskt 1600-tal. Ett resultat av dessa språkpolitiska strävanden var instiftandet av Académie française år 1634, som fortsatte att rensa det franska språket från främmande inslag, vulgära och dialektala ord (Cooper 1989 s. 7 f.). De svenska strömningarna hade vissa paralleller med de franska, inte minst instiftandet av vetenskapliga akademier (se Hildebrand 1939 s. 54 f.), men i Sverige fanns inte riktigt samma puristiska förhållningssätt till dialekt och äldre språkbruk. Tvärtom ansåg svenska språkdebattörer att både dialekter och talat språk kunde bidra till utökningen av det svenska ordförrådet, en inställning som den nyvagnade insikten om språksläktskapet mellan svenska och fornvästnordiska bidrog till (Teleman 2002 s. 49 ff.). Man ville förankra stormaktsväldets rötter och kraftfulla expansion i ett ärorikt förflutet (se Lindroth 1975 s. 249 ff.) och ett led i detta var att stärka svenskans ställning gentemot latinet, vars inflytande under stormaktstiden var massivt.

Lindberg (1984) beskriver rentav 1600-talets Sverige som »latinets guldålder» (s. 20). Inom vetenskap och högre utbildning var latinet *lingua franca* men inom juridiken skiftade språkbruket mellan svenska och latin. I lagkommissionens arbete spelar latinet därför en viktig roll. Lagarna var skrivna på svenska och den praktiska rättsskipningen skedde på svenska medan latin användes inom rättsvetenskap och juridisk utbildning. (För en ingående beskrivning av historiken över svenskt rättsväsende, se Björne 1995.) Lagkommissionens professionella kontext kan därför sägas vara latinets, men deras praktiska uppgift skulle resultera i en lagbok på svenska.

Språkvalet hade inte bara en ideologisk dimension, utan den spelade också en viktig juridisk roll, genom att ords juridiska giltighet definieras, förmedlas och tolkas via ett och samma språkliga system. Därför krävs både god juridisk kunskap av lagstiftare och jurister liksom språklig insikt om att beteckningen för ett visst begrepp inte bara är semantiskt betydelsebärande utan också har betydelse för den juridiska giltigheten (se t.ex. Campos & Isani 2015 s. 5 och Mattila 2013 s. 135).

Lagkommissionens arbete kan betraktas utifrån detta perspektiv, och Rogström (2010) visar att kommissionen uppvisar ett medvetet förhållningssätt i

valet mellan latinska och svenska juridiska termer, även om svårigheten för lagkommissionen att själva uttrycka sig på svenska ses i protokollen där språken blandas obehindrat:²

Assess. Hasel: Familien hafwer äntå faveur stor nog, der man går alt up til acqviirentem, ty man moste få sig sträckia til possessoris eller venditoris lineam collateralalem, när alle acqviirentis descendentes må börda; men godset är offta så gamalt in familia, att owist är om primo acqviirente (19/11 1689)

Hade lagkommissionen några andra exempel på hur man kunde bearbeta latinet i juridiska texter? Rogström & Landqvist (2015, 2016a, 2016b) undersöker hur juridisk fackterminologi hanteras i de två första juridiska handböcker som skrivs på svenska: OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ (Clas Rålamb 1674) samt Then Swenska Lagfarenheetz Spegel (Claudius Kloot 1676). Böckerna påbörjades troligen under 1650-talet (se Landqvist & Rogström 2016), möjligen som en reaktion på hovrättspresidenten Per Brahes uppmaning om att använda svenska i stället för latin i juridiska sammanhang (Jägersköld 1964 s. 127 ff.). Ingen av författarna klarar sig helt på svenska men de utnyttjar latinet på olika sätt. Rålamb säger inget om sitt språkval och han växlar obehindrat mellan latin och svenska. Kloot anger uttryckligen att han försöker skriva på svenska, och han använder svenska termer i huvudtexten med latinska förklaringar i marginalen (Kloot 1676, förordet). Båda böckerna fick stor spridning (Rålamb's bok utkom rentav i en andra upplaga redan 1679) och handböckerna kan mycket väl ha varit föremål för språklig inspiration för lagkommissionen.

Som Teleman (2002) visar är den språknormerande debatten omfattande under slutet av 1600-talet och början av 1700-talet, men diskussionen handlar mestadels om ortografisk normering. Tre personer anlägger emellertid ett explicit lexikaliskt fokus som är intressant för mina frågeställningar: Samuel Columbus, Jesper Swedberg och Haquin Spegel. Dessa får därför utgöra den bakgrund mot vilken lagkommissionens arbete jämförs. Två av språkmännen, Swedberg och Spegel, skrev var sitt lexikon och bidrog på det viset till framväxten av den systematiska beskrivningen av ordförrådet. Också Samuel Columbus skrev språkvetenskapliga verk, bl.a. en grammatik (utgiven först 1881) som behandlar svenskans ordförråd. Han skrev dock inget lexikon. Varken Columbus grammatik eller Swedbergs ordbok blev tryckta under författarnas levnad, och deras skrifter kunde därigenom inte få något större genomslag i språk-

² Rena citat anges på det sätt de förekommer i de citerade källorna. I de fall originalen är tryckta i frakturstil med latinska ord i antikva, anges latinet med kursiv stil. Som källreferens till Sjögren (1900–1909) anges protokollsdatum för citatet.

debatten. De är ändå intressanta för denna undersökning genom att författarnas principiella förhållningssätt till utökningen av svenskans ordförråd klargörs samt att resultatet av deras tänkesätt och arbete föreligger i form av diskuterrande text och faktiska exempel.

I En svensk ordeskötsel (1881) argumenterar Columbus för att man ska göra bruket till norm både i ordval och stavning. Vad gäller utländska ord har han en ganska pragmatisk syn, och menar, liksom Spegel, att sådana ord som redan fått starkt fäste i språket ska behållas, men att det inte finns någon anledning att ta in utländska ord bara för själva sakens skull (s. 5). De svenska ord som ska främjas är enligt Columbus av tre slag:

- 1) »Algemeene swenske oohl [...] wackre betydande ord, som härtills äre bruklige i Talet ok inte i Skriften» (s. 10);
- 2) »Gamle oohl, [...] som stå i Lagen, Konung styrelsen, ja ok Bibeln, Salmer» (s. 23);
- 3) »Teelnings-ord» (s. 26), med vilka han menar avledningar och sammansättningar.

Columbus är heller inte främmande för att bilda, och använda, helt nya ord från nya rotmorfer.

En tydlig åsikt som skiljer Columbus från Spegel och Swedberg är hans starka uppfattning om att det talade språket ska ligga till grund för den skriftspråkliga normeringen, en princip som Teleman benämner »ljusbildsprincipen» (Teleman 2002 s. 84 f.)

Haquin Spegel hade ambitionen att, i enlighet med det franska sällskapet Plejadens tankegångar, förena diktande och språkligt arbete i syfte att förädla och utöka det svenska ordförrådet. Hannesdóttirs (2007, 2014) omfattande undersökning av hans arbete visar bl.a. att många av de ord som Spegel introducerar i sitt diktverk Guds Werk och Hwila (1685) återfinns i hans ordbok Glosarium Sveo-Gothicum eller Swensk-Ordabook (1712). Båda dessa verk av Spegel blev tryckta, och de kan säkerligen ha påverkat andra personers tankar om språk och språkutveckling. Inte minst kan hans ordbok från 1712 ha spelat en viktig roll för beskrivningen av svenskans ordförråd runt denna tid. Spegels resonemang om hur man bör utöka ordförrådet ansluter till göticismens agenda och han menar att man med fördel kan använda arkaismer, införliva fler dialektord och folkliga ord, samt utnyttja sig av nybildningar (Hannesdóttir 2007 s. 128). Spegel ogillar möjligheten att låna in utländska ord, men accepterar trots detta etablerade lånord framför tanken på att återuppliva ord som alldeles kommit ur bruk. Hans användning av nybildningar verkar inskränka sig till en

del sammansättningar (Hannedóttir 2007 s. 129). Olsson (1963) visar i en fyllig undersökning av Guds Werk och Hwila (refererad i Hannedóttir 2014) att Spegel i praktiken främst verkar använda dialektord samt vardagliga ord i stället för arkaismer, och därmed inte har så lätt att implementera sina egna idéer.

Jesper Swedberg företräder en mer konservativ hållning till lexikalisk nydaning och är en varm anhängare av det ordförråd och de ordbildningsprinciper som tillämpas i bibeln, något som utgivaren av hans ordbok, Lars Holm, diskuterar i förordet (2009 s. 18, 33).

Swedberg diskuterar lånord i Schibboleth (1716), ett verk där han ger prov på en stor mängd ord, varav en del juridiska, som han tycker ska införas i svenskan. Även Swedberg är av den åsikten att man inte kan undgå främmande ord. Om man en gång accepterat dem och införlivat dem i språket är det svårt att byta ut dem, speciellt om motsvarande svenska ord fallit i glömska eller »i bruket ännu ej inkomna äro» (s. 219). Ordet *affect*³ bör t.ex. behållas eftersom det är vanligare än *sinneströrelse*, som därför har svårt att hävda sig. Swedberg menar också att utländska ord som används i bibeln är så bekanta att de inte bör mönstras ut. I likhet med Spegel tycker han att man inte kan införa helt nya konstruerade ord, eftersom begripligheten då skulle minska (s. 220). Latinska ord kan däremot gärna kompletteras med svenska ekvivalenter.

Alla tre diskuterar de gängse till buds stående medel för lexikalisk utökning: återuppliva äldre ord som kommit ur bruk, använda mer dialektala ord också i standardspråket, utvidga ords betydelser samt bilda nya sammansättningar, avledningar eller rentav nya rotmorfem. Den sistnämnda möjligheten förefaller mest ha varit en teoretisk möjlighet. Vanligare var då ordbildning med hjälp av inlånade suffix och prefix, ofta via tyskan (se Ekberg 2005 s. 1303 f.). Sammanfattningsvis kan konstateras att de mest framkomliga vägarna till lexikalisk utökning ansågs vara reguljär ordbildning samt återanvändning av äldre, men inte helt avsonnade ord.

Columbus, Spegel och Swedberg har ungefär samma hållning i frågan om hur man ska utöka svenskans ordförråd i teorin. Columbus är den djärvaste av dem, medan Spegel och framför allt Swedberg är mer knutna till bibelspråket som norm. Columbus försöker tillämpa alla möjligheterna i praktiken och använder t.ex. sina förslag på nybildade grammatiska ord. Spegel har högt ställda ambitioner men kommer i praktiken att hantera det ordförråd som är mest praktiskt, dvs. det som redan används. Swedberg är den som är mest knuten till bi-

³ Enstaka metaspråkliga, lexikaliska exempel anges alltid i kursiv, oavsett språk.

belnormen. Man kan dra vissa paralleller till Rålamb och Kloot som också hade höga språkliga ambitioner, men som inte fullt ut lyckades med sina föresatser.

I ett så stort projekt som en lagrevidering hade det varit naturligt att ta intryck av liknande projekt, inte minst om de genomfördes inom besläktade lagtraditioner. Det svenska lagprojektet som startades 1686 hade också en föregångare i den danska lagrevideringen av Christian V:s lag, som påbörjades 1661 och avslutades 1683 (Skautrup 1947, s. 273). Danmark uppvisar en liknande språkpolitisk utveckling som Sverige med krav att stärka folkspråket och att klargöra dess koppling till äldre språkskeden (se Galberg Jacobsen 2005, s. 1960). Det ligger nära till hands att anta att den danska lagkommissionen brottades med liknande språkliga problem som den svenska, men skillnaderna i arbetssätt mellan de båda projekten är så stora att en jämförelse dem emellan är svår att göra. Förarbetena till den danska lagen (se Secher & Støchel 1893) består av vad som verkar vara ren lagtext som ska diskuteras, medan de svenska förarbetena (Sjögren 1900–1909) är protokoll där det främst noteras hur diskussionen förs kring juridiska problem och formuleringar. Man kan därför inte i de efterlämnade förarbetena till Christian V:s lag följa några språkliga diskussioner på samma sätt som i den svenska motsvarigheten. I den svenska lagkommissionens protokoll finns enbart någon enstaka hänvisning till den danska lagrevideringen varav ett exempel är frågan om arv när den självklara arvingen är försvunnen (4/3 1690). Det finns däremot inga hänvisningar till den danska lagkommissionen rörande språkliga diskussioner. Tvärtom vill man utmönstra ord som uppfattas som danska, t.ex. *införssel* (19/3 1713). Med utgångspunkt i detta kan man anta att det danska lagarbetet som språklig inspirationskälla inte var så stort, något som den politiska situationen vid tidpunkten heller inte uppmuntrade till.

Det finns emellertid vissa generella likheter lagrevideringarna emellan. Också den danska kommissionen hade tydliga krav på sig att utarbeta en lag på folkspråket »med tydelige og nu brugelige danske Ord [...]» (Skautrup 1947 s. 273). Skautrup menar dock att man i princip ordagrant införlivade text från de äldre landskapslagarna, vilket något sköt bredvid målet för den språkliga utformningen och gav lagen ett mindre modernt uttryck än önskat. Ortografin är å andra sidan föredömligt enhetlig (s. 273 f.), ett drag som den danska lagen har gemensamt med 1734 års lag. Liksom i Sverige var det också i Danmark en enda person som gjorde den slutliga, språkliga bearbetningen, i detta fall Rasmus Vinding.

Metod och material

Den teoretiska utgångspunkten för undersökningen grundas i ett antagande om en växelverkan mellan faktiskt språkbruk och språksamfundets etablering och tillämpning av framväxande språkliga normer (se avsnittet Teoretiska utgångspunkter). Den ideologiska hållningen rörande upparbetningen av svenskt ordförråd under 1600-talets slut utgår till stor del från göticismens idéer om att förstärka det inhemska, ålderdomliga och dialektala, som visar upp svenskans långa, ärorika förflutna. För att kunna undersöka hur dessa tankar realiserats i juridiskt språkbruk, utgörs undersökningsmaterialet dels av juridiska texter, dels av texter som återger språknormerande diskussioner.

För att kunna se hur lagkommissionen resonerade om införandet av nya ord och uttryck i lagtexten utgår jag från Förarbetena till 1734 års lag (Sjögren 1900–1909). Materialet, som också är digitaliserat i korpusverket Korp <spraakbanken.gu.se>, finns mer ingående beskrivet i Rogström 2009 och har använts i bl.a. Rogström 2009, 2010, 2013. Ur detta material har jag excerperat uttalanden av metaspråklig art, framför allt diskussioner om nya ord och uttryck. För att se i vilken mån den lexikaliska diskussionen fick något genomslag utnyttjas 1734 års lag.

Ett kompletterande material med juridiskt ordförråd på svenska och latin ges av Rålamb (1674) och Kloot (1676). Rålamb uppvisar ingen systematik i användningen av latin respektive svenska i valet av termer (se Rogström & Landqvist 2015, 2016a), men han har intressant nog ett register i vilket han listar sammanlagt 148 stickord, varav 71 på latin. Funktionen hos ett register är att vara en förteckning över de ställen i huvudtexten där vissa ämnen behandlas. Registret bör därför lämpligen utgöras av stickord som bäst representerar det begrepp man hänvisar till, eftersom registret annars skulle tappa sin funktion. Man kan därmed anta att stickorden som utgör registrets stomme har en viss prototypisk prägel för juridiskt språkbruk under 1600-talet, och Rålamb's register används därför i jämförelsen av svenska och latinska juridiska termer.

Kloots bok innehåller totalt 217 latinska ord som placerats i marginalen, som förklaringar till svenska ekvivalenter i inlagan. (Dessa kallas hädanefter *marginalord*.) Kloot klarar sig dock inte helt utan latin i inlagan utan använder 97 latinska ord som saknar svenska ekvivalenter. Dessa latinska ord är lätta att hitta genom att de p.g.a. sitt latinska ursprung satts i antikva, och därmed avviker från frakturstilen som boken annars är tryckt i. Kloots latinska ord i inlagan samt hans marginalord används i undersökningen av latinska och svenska juridiska termer.

Som representanter för de mer språkpolitiska tankegångarna om lexikalisk normering används verk av Samuel Columbus (1881), Haquin Spegel (1712) (refererat i undersökningar av Hannesdóttir 2007 och 2014) och Jesper Swedberg (1716, 2009).

De två första forskningsfrågorna undersöks i huvudsak med empiriskt material och den tredje frågan diskuteras utifrån de resultat som framkommer i de två empiriska undersökningarna. Målet med forskningsfråga tre är att relatera det lexikaliska arbetet med juridisk terminologi till dagens funktionella norm. För att få någon slags gemensam nämnare härvidlag har jag valt att koppla diskussionen till de principer för den funktionella normen så som de framställs i Språkriktighetsboken (2005 s. 23). Principerna erbjuder ett mer detaljerat raster för analys av empiriskt material och de har legat till grund för bl.a. undersökningar av modernt myndighetsspråk (se Lind Palicki 2015). Språkriktighetsprinciperna sammanfattas i sex punkter (Språkriktighetsboken 2005 s. 23):

1. Hur etablerat uttryckssättet är i bruket.
2. Hur accepterat uttryckssättet är bland språkbrukarna.
3. Hur accepterat uttryckssättet är bland normauktoriteter, till exempel språkvårdare och lärare.
4. Hur väl uttryckssättet stämmer med språksystemet i övrigt.
5. Hur väl uttrycket stämmer med den skriftspråkliga traditionen.
6. Hur väl uttrycket fungerar i olika kommunikativa sammanhang.

Alla dessa punkter är inte helt tillämpliga på mitt material, eftersom de bygger på att man i ett språksamfund har en fungerande språkplanering samt att man har ett undersökningsmaterial som är tillämpligt på alla frågorna. Ett historiskt material som återspeglar en situation där en språknorm håller på att byggas upp kan inte fullt ut besvara de frågor som utgör de sex punkterna, men frågorna kan ändå bidra till att belysa hur utvecklingen av den lexikaliska normeringen under 1600-talet förhåller sig till dagens funktionella norm.

Punkt ett – uttryckssättets etablering i bruket – har till viss del kartlagts i tidigare undersökningar av Rogström (2009, 2010, 2013) som visat stor överensstämmelse mellan lagkommissionens förslag på ersättningsord och förestämmer av dessa ord i andra källor, framför allt samtida ordböcker. Jag antar därför att merparten av de ord som lagkommissionen föreslår ansluter till bruket.

Punkterna två och tre handlar båda om acceptans – språkbrukarnas och normauktoriteternas. För att en språklig förändring ska slå rot är det viktigt att för-

ändringen accepteras av språkbrukarna. Vad gäller lagtext och juridiskt språk kan man dock misstänka att allmänhetens åsikt inte hade så stort inflytande på lagkommissionens arbete. Språkbrukarnas inflytande på normen kommer därför kanske främst till uttryck i den hänsyn lagkommissionen tog till äldre, mer traditionellt språkbruk. Däremot borde normauktoriteternas åsikter, i detta fall främst andra juristers, haft en mer direkt påverkan på lagtextens utformning. Lagkommissionens egen status som normauktoritet var otvivelaktig stark inte minst för att de hade ett kungligt uppdrag att genomföra sin uppgift. Kommissionen bestod också av höga jurister, ofta verksamma i hovrätter (se förteckning i Förarbetena 6 dec. 1686). Det omfattande remissförfarandet som tillämpades (se Rogström 2009) borgade också för att andra jurister kunde komma till tals och påverka den slutliga utformningen av texten. Detta innebär att vi kan betrakta de slutliga förslagen som accepterade av juridiska normauktoriteter.

Här kan man dock påpeka att bruk och acceptans inte alltid stämmer överens, vilket också syns i att lagkommissionens medlemmar inte alltid använder de ord som de föreslår ska ersätta latinska uttryck. Ett annat exempel på detta är Sven Hof som i förordet till sin bok Svenska språkets rätta skrifsätt (1753) klargör att han själv inte tillämpar den stavning han förespråkar, men att han skulle göra det om den på något sätt blev officiell. Man kan alltså ha accepterat en viss norm trots att man inte brukar den, precis som man kan göra det motsatta – använda en norm som man personligen inte accepterat, t.ex. om man i sitt arbete är ålagd att använda en viss språkform. Vad gäller lagkommissionens uppgift – att skriva en lag på svenska – är det just detta som lagkommissionen förbundit sig att göra, och då är det av mindre vikt att veta om de enskilda medlemmarna i lagkommissionen faktiskt accepterade det språkbruk de var satta att föra fram. Huvudsaken är att vi kan se på vilket sätt de fullföljer sin uppgift. Av den anledningen utgår jag från antagandet att det ordförråd som kommer till uttryck i materialen också är det som accepteras utifrån en officiell synvinkel.

Det är dock viktigt att påpeka att normer och förebilder inte är lika starka i etableringen av ett ordförråd som de är när det gäller grammatiska kategorier. Lexikonet står under ständig förvandling, och inflytandet från socialt konstruerade diskurser har stor påverkan, inte minst vad gäller det mer privata språkbruket. När det handlar om officiellt språk, som det juridiska, har officiellt sanktionerade normauktoriteter ett starkt inflytande jämfört med normauktoriteter för det privata språkbruket. (För en mer ingående diskussion om normföreställningar och normer se Teleman 1991 och Lyngfelt 2013.)

Punkt fyra kopplar det undersökta uttrycket till språkssystemet i övrigt, vilket här visas genom hur de föreslagna ersättningsorden ansluter till svenskans ordbildningssystem och semantiska struktur.

Den femte punkten tar fasta på hur förändringarna faller in i den skriftspråkliga traditionen, och här jämförs framför allt de juridiska termerna i Förarbetena med de båda handböckernas användning av motsvarande material.

Punkt sex, hur väl uttrycket fungerar i kommunikativa sammanhang, behandlas på sätt och vis i alla punkterna, eftersom frågan om etableringen av ett mer svenskt ordförråd i grund och botten handlar om just kommunikation.

Jag förutsätter alltså att det ordförråd som används i de undersökta texterna också är det som accepterats av respektive normauktoritet. Jag antar vidare att de principiella språkliga ställningstaganden och praktiker som kan urskiljas dels tar hänsyn till äldre normföreställningar, dels påverkar den framväxande normföreställningen vid denna tid. Detta baseras på att lagkommissionen var en stark normauktoritet vid denna tid, och att resultatet av deras arbete hade stora möjligheter att få språkligt gehör.

Undersökningarna genomförs på så sätt att de två första forskningsfrågorna undersöks med hjälp av det empiriska materialet. Resultaten belyses därefter utifrån den tredje forskningsfrågan, som diskuteras utifrån de sex principerna som sammanfattar den funktionella normen i Språkriktighetsboken.

Undersökning ett: Hur utökar man ett juridiskt ordförråd?

De bärande tankarna om lexikalisk förnyelse under det slutande 1600-talet kan i korthet sammanfattas i tankar om att utnyttja svenskans äldre ordförråd, att införliva en del dialektala ord⁴ i befintligt språk samt att nybilda ord utifrån regelbundna ordbildningsprinciper. Hur förhåller sig då lagkommissionen till dessa språkförnyande idéer?

I Förarbetena diskuteras egentligen aldrig någon ideologisk princip för lexikalisk förnyelse, men indirekt framkommer en del av lagkommissionens tankar

⁴ I undersökningarna har jag excerperat ord och vissa flerordsuttryck som betecknar ett avgränsat begrepp. Jag refererar till materialet som *ord* eller *uttryck*. I de fall då det kan anses befogat använder jag *term* som en beteckning för ett ord som har en fackspecifik betydelse, i enlighet med Laurén och Nordman (1987). *Ekvivalent* används i de fall då ett ord ur ett visst språk föreslås bytas ut mot ett motsvarande ord i ett annat språk.

i diskussioner av konkreta exempel. Rogström (2009) undersöker vilka typer av lexikaliska förändringar som lagkommissionen diskuterar explicit och flera tas upp av rent språkliga skäl. Ofta ges förslag på ersättningar till de ord man vill byta ut, bl.a. ett femtiotal ord av latinsk härkomst (se Rogström 2010). Grundvalarna för utbytena som genomförs är vanligen tydlighet, juridisk giltighet samt anpassning till en modernare svensk språkdräkt (Rogström 2009 s. 25 f). I undersökningen kan man se att lagkommissionen ibland byter ut en del ord mot äldre synonymer, men det finns också gott om exempel på motsatsen, dvs. att man föreslår ersättningsord som både är yngre och mindre »inhemska» (s. 26). Man uppehåller sig också ofta vid definitioner av olika begrepp samt indelningen av dem i semantiska fält, troligen i syfte att få de nya förslagen att stämma både juridiskt och språkligt. Några exempel på detta ges den 22/8 1687 (diskussion om indelning av olika typer av jord); den 16/5 1693 (diskussion om definition av 'tomt') och den 26/3 1708 (uppräknig av olika persedlar). I jämförelse med den ideologiska hållningen hos Columbus, Spegel och Swedberg verkar lagkommissionens krav på tydlighet och juridisk giltighet väga tyngre än önskemål om att det förnyade ordförrådet ska ansluta till svenskans språkliga historia. Genom att lagen skulle vara allmänt begriplig för alla var möjligheterna att använda dialektala ord samt att återuppväcka äldre tiders ordförråd delvis kringkurna. Detta hade annars varit en framgångsrik väg att gå med tanke på de många juridiska ord som kunde ses i de gamla landskapslagarna. Lagkommissionen är i stället tydlig med att uttryckssätt som man inte längre kunde förvänta sig att människor förstod skulle anpassas efter mer moderna skrivsätt. Den 18/10 1714 bestäms att: »Denna § 2 skall blifwa, som Prof. Lundius den fattat, doch att the offgambla orden lämpas effter det nu brukelige skriftsättet.» Lagkommissionens protokoll ger därför inte förslag på så många äldre, »återuppväckta» ord. Tvärt om vill man i stället byta ut en del medeltida lagtermer mot nyare. Några sådana förslag är *biltog* > *landzflychtig* (15/12 1692) och *dana arf* > *främmandes arf, som här i landet äro* (9/5 1687). Lagkommissionens strävan att ersätta dessa ord med något modernare lyckades dock inte, och de medeltida orden används ofta i 1734 års lag.

Lagkommissionen är alltså inte så trakterad av att utöka ordförrådet med äldre eller dialektala ord utan de föredrar att använda redan befintliga ord för att förnya lagen. Flera av deras förslag till utbyten, både av specifikt juridiska termer och av mer allmänna ord, finns också etablerade i samtida lexikon (Rogström 2010, 2013, 2014).

Sammanfattningsvis kan sägas att lagkommissionens tillvägagångssätt för att etablera nya ord i lagspråket baserades på en tankegång om att inte i onödan

ta bort sådant som var allmänt känt och vedertaget utan i stället satsa på att ersätta sådant som var förlegat, svårt att förstå eller juridiskt felaktigt. Samma tankegångar kan ses hos andra aktörer vid denna tid, men det är tydligt att språkdebattörernas mer teoretiska resonemang som i många stycken förespråkar ganska ålderdomliga lexikaliska lösningar inte alltid får så stort gehör hos lagkommissionen.

Hur ville de då gå tillväga för att rent praktiskt etablera nya ord i lagboken? Detta diskuteras på ett flertal av lagkommissionens möten, och det går att urskilja en tydlig tanke om att det nya etableras genom bruket. Vid sammanträdet den 6/4 1688 har man uppe Rådstugubalken till diskussion och dryftar bl.a. benämningarna *politie borgmestare* och *justitiæ borgmestare*. För *politie borgmestare* föreslås ersättningen *ordnings borgmestare* och för *justitiæ borgmestare* föreslås något av alternativen *rättskötande*, *rättvårdande*, *rättskipande eller slijkt*. Vidare menar lagkommissionens ordförande, kanslirådet greve Lindskiöld, att om »våra swänske ord komma i bruk, kunna de såwål som fremmande förstås», varvid hovkanslern baron Gyllenstolpe fortsätter: »När bruket tilkommer, blifwa orden goda. Uthi Tyskland kallas justitiæ borgm. ordförande borgmestare».

Ett annat tillvägagångssätt som förs fram ett flertal gånger är att man ska använda både det gamla och nya ordet parallellt, så att det nyare, svenska, ordet därmed får sin förklaring av det mer vedertagna men utländska ord som man vill byta ut. Den 16/4 1713 föreslås att man kan börja med att tillämpa denna princip i rättegångsstadgan, för att därefter, när de nya orden blivit mer accepterade och brukade, börja använda dem också i rättegångsbalken:

Äfwenledes fantz det gått, att emädan uti åthskillige ordningar blifwa fremmande ord brukade, hwilket äfwen i Rättegångzstadgan sker, altså lærer det wara bäst, att de orden, som äro lika såsom termini artis, att the kunna fuller här brukas, men deriempte ett iemngått swänskt ord sätties, och ehuruwål the intet för detta äro allmänt wanlige wid rättegånger, så kunna de genom denna stadga blifwa introducerade och sedan med större beqwämhet införas i Rättegångzbalken, [...]

Tilltron till styrkan hos bruket och till det redan etablerade, gjorde att lagkommissionen emellanåt valde att begagna sig av ord som kanske egentligen betraktades som oriktiga. Av denna anledning diskuteras t.ex. efterleden *-led* i *svågerskapsled*, eftersom lagkommissionen menar att ett ord som *led* endast borde kunna användas om biologiska och inte ingifta släktled. Man väljer ändå att behålla ordet eftersom det är *usu receptum*, dvs. praxis (18/2 1725).

Detta gällde också vissa stavningar, som annars inte diskuteras särskilt (21/2 1715):

»§ 6. För *præliminale*⁵ sättes *præliminare*, fast än Prof. Lundius ej brukat *præliminare*, ty det är wanligare».

Ibland tvekar lagkommissionen och vill inte helt göra sig av med gamla ord och uttryckssätt. Ett sätt att hantera dessa är då att placera dem i marginalen, något som syns i diskussionen av orden *dulga dråp* och *dana arf* (9/5 1687):

Hans Excell:ce påminte Kongl. Maj:ttz klare ordres wara at lagen sättia på reen svenska, hwar ifrån man ej gå tör; och kunna eljest de gamble orden i brädden sättias, särdeles emedan få äro i städerna och på landet, som dem förstå, lagen likwäl af allom förstås bör; och biföllo alle detta, at sådane gamble märkelige ord i brädden sättias.

Detta förfarande kunde också tillämpas när man ville införa inhemska ord i huvudtexten och använda marginalerna för de latinska ekvivalenterna: »§ 3. Det kunde wara nog, om ordet *interlocutorie* sattes allenast i brädden och intet i contextu» (25/2 1715).

Metoden att placera ord i marginalen, som ju också praktiserades av Claudius Kloot (1676), tillämpades redan i 1526 års översättning av Nya Testamentet. I förordet (s. 7–8) diskuterar översättarna⁶ olägenheten att behöva använda ovanliga svenska ekvivalenter till de latinska och grekiska motsvarigheterna, men de litar till att bruket ska göra orden välkända och accepterade. Man har också använt marginalen som plats för förklaringar till sådant som kan behöva utredas i texten. Att använda marginalen för förklaringar till huvudtexten var således ett sedan länge fullt vedertaget tillvägagångssätt, och kan väl närmast jämföras med dagens fotnoter.

Lagkommissionen hyser således en stark tilltro till att bruket ska visa vägen för den lexikaliska normen. Vad gäller vissa typer av ord, såsom de ovan exemplifierade, skulle nog lagkommissionen som normauktorit bara kunnat införa den beteckning som de tyckt passat bäst, men i stället går de mer försiktigt fram. Bevekelsegrunderna för deras tillvägagångssätt är inte explicit angivna. Teleman (1991) anger att det är vanligt att »NF-konstruktörerna» upphöjer det egna språkbruket till rekommenderad norm (s. 216), men detta stämmer inte riktigt för lagkommissionen. Eftersom de själva verkade föredra att använda latinsk terminologi, kan man tänka sig att de helt enkelt inte hade någon klar föreställning om en lexikalisk norm på svenska, och därför hade svårt att tillämpa den. Följande exempel ger också prov på att lagkommissionen inte alltid ansåg sig omfattas av den språkliga norm de försökte tillämpa i lagtexten. Ordet *an-*

⁵ Spärrad stil i citat ur Sjögren (1900–1909) återges med kursiv.

⁶ Två av översättarna var högst troligen Laurentius Andræ och Olaus Petri (Stähle 1970 s. 2, not 3).

tiquitet tyckte man behövde ersättas och förslaget är att det byts ut mot uttrycket *gambla saker* med motiveringen »ty det är bäst undvika fremmande ord» (25/5 1706). Lagkommissionen fortsätter dock själva att använda det latinska ordet i den egna diskussionen, vilket visas på flera ställen längre fram i protokollen: »[...] när några antiquiteter finnes» (14/6 1706); »add[atur]: *i lagen*, men intet *i lagomen*, som har för mycket smak af antiqu[it]et». (18/10 1714); »antiqua et inusitata verba till vårt nu gångbare språk förbytas» (14/3 1715). Även om lagkommissionen kanske inte hade en egen uttalad lexikalisk normföreställning var de säkert helt medvetna om att deras förslag till nya ord hade stor potential att slå igenom, något som Telemans diskuterar i termer av *synlighet* (1991 s. 217).

Sammanfattningsvis kan man säga att den princip som lagkommissionen håller högt är att hålla sig nära bruket, och att sätta funktionen före traditionen. De förespråkar vedertagna sätt att introducera de nya orden på och har framför allt fokus på att orden ska vara lätta att tolka och förstå. Däremot nämns inget om att orden ska vara enkla att producera.

Undersökning två: Juridiskt ordförråd på latin och svenska hos andra jurister

Det språk som lagkommissionen skulle hantera var ett fackspråk i vardande, ett fackspråk där många termer hade latinskt ursprung, och som skulle ersättas med svenska. Detta språkbruk vilade samtidigt på en lång tradition, och det är rimligt att anta att lagkommissionen kände till de få föregångare som stått inför samma lexikaliska problem som de själva. Två av dessa var Clas Rålamb och Claudius Kloot. För att ge en bild av hur latinet användes i svenskt juridiskt språkbruk under slutet av 1600-talet görs här en jämförelse mellan latinet i de två första juridiska handböckerna på svenska, Rålamb (1674) och Kloot (1676) samt Förarbetena. Av särskilt intresse är hur man tar sig an de latinska juridiska termerna, och om det går att urskilja en gemensam kärna av juridiska termer på svenska och latin som behandlas på samma sätt i de olika materialen.

Den första jämförelsen utgår från de 71 latinska stickord som finns i Rålamb's register. Här ligger ett antagande till grund om att stickorden på något sätt är lexikaliserade och därmed tydliga representanter för en juridisk vokabulär vid denna tid. De latinska stickorden i Rålamb's register jämförs först med

marginalorden i Kloots handbok (totalt 217 st.), därefter med de latinska termer som finns kvar i inlagan i Kloots handbok (97 st.) och slutligen med Förarbetena.

Tabell 1. Jämförelse som utgår från Rålamb's register (71 token).

Material som jämförs	Gemensamma termer
Rålamb's register och Kloots marginalord	14
Rålamb's register och Kloots latinska termer i inlagan	11
Rålamb's register och Förarbetena	36

Störst överensstämmelse finns mellan Rålamb's register och Förarbetena, som innehåller 36 av Rålamb's 71 latinska termer från registret. Kloots latinska marginalnoter inkluderar 14 av Rålamb's latinska stickord, i samma eller varierande form. De återges här med den form som de har hos Rålamb: *appellation, capital, citation, contract[us]; depositum; injuriet; legitima; probatio; praescription; publique, pupill; testamentarius tutor, transaction, possessio*. De gemensamma orden är till sin karaktär typiska juridiska termer.

Minst överensstämmelse föreligger mellan Rålamb's register och Kloots latinska termer i inlagan – elva stycken. Dessa är emellertid helt otvetydigt latinska termer som var väl etablerade i en juridisk domän vid denna tid. De anges här med den form och stavning som de har i Kloot (1676): *action, actoris, advocaters, citatus, compromissum, contumacia, interessenter, exception, execution, process, reus*. Typen av överensstämmelse tyder på att dessa ord är lexikaliserade latinska juridiska termer som är svåra att byta ut mot svenska och därför har fått stå kvar i inlagan. Det är heller inte förvånande att de finns i Rålamb's register.

Det kan i förstone verka besynnerligt att antalet överensstämmande latinska termer är så liten mellan Rålamb och Kloot. Båda böckerna är juridiska handböcker som i stort sett behandlar samma innehåll (se Landqvist & Rogström 2016) och man kunde förvänta sig en liknande latinsk terminologi. Förklaringen till den svaga lexikaliska överensstämmelsen står troligen att finna i latinets olika funktioner i de båda handböckerna. I Rålamb's register anges termerna som ingångar till det ställe i boken där begreppet behandlas. Latinet i registret är därför troligen så pass lexikaliserat att läsaren förstår ordet som det naturliga att söka efter.

I Kloots text har latinets två funktioner. I inlagan fyller de latinska termerna en nödvändig funktion genom att de betraktas som de naturliga att använda trots sin latinska härkomst (vilket också syns i de elva exemplen ovan). I mar-

ginalen är latinet i stället förklaringar till svenska uttryck som används i inlagan, och som sådana har de inte alltid en tydligt lexikaliserad form utan antar ibland formen av språkligt sett friare förklaringar, ofta flerordsuttryck. Som sådana är de svåra att ha som stickord, vilket troligen är förklaringen till att de heller inte syns i Rålamb's register.

Man kan däremot se en större överensstämmelse mellan Kloots marginalord och Förarbetena. Av Kloots totalt 217 marginalord fungerar alltså bara 14 som stickord i Rålamb's register, men i Förarbetena återfinns 61 av dem i samma eller mycket liknande latinsk form. Orsaken till den större överensstämmelsen mellan Kloot och Förarbetena står troligen att finna i att Förarbetena är en typ av text som inkluderar både rättsvetenskapliga diskussioner och mer juridisk praxis i form av regelrätt lagtext. I jämförelsen med Kloot är det den mer rättsvetenskapliga vokabulären som slår igenom. Rålamb's register innehåller inte den typen av ord och har därför mindre gemensamt med Kloots marginalord än vad Förarbetena har. En typ av uttryck som finns både hos Kloot och Förarbetena men som inte finns i Rålamb's register är olika fraser med huvordet *Jus*: *Jus civile* ('Then Borgerlige Laghen'); *Jus Divinum* ('Mosaiske laghen'); *Jus Gentium* ('alle Folckers Lagh'); *Jus Positum* ('Stichtat'); *Jus Privatum* ('eenskylt'); *Jus Publicum* ('allmennelig'); *Jus Retractus vel* ('Byrdz-Rätt'). Fraserna finns i ett avsnitt av Kloots handbok som handlar om olika typer av rätt, och i Kloots tappning används latinet som en tydlig term, vilket inte lika entydigt kan sägas om deras svenska motsvarigheter. I lagkommissionens protokoll används fraserna med *jus* löpande i diskussionen av olika typer av rättsliga förhållanden, och det är tydligt att man föredrar de latinska fraserna framför svenska motsvarigheter, troligen för att den latinska språkformen har en för alla gemensam betydelse som inte kan missförstås – något som är centralt i juridiska sammanhang. En undersökning av Rålamb's inlaga hade möjligen visat att dessa fraser förekommer hos honom också, men i hans register förekommer de inte.

Tabell 2. Jämförelse som utgår från Kloots latin i inlagan (97 token).

Material som jämförs	Gemensamma termer
Latin i Kloots inlaga och Rålamb's register	11
Latin i Kloots inlaga och Förarbetena	71

En jämförelse mellan Kloots latinska termer i inlagan med Rålamb's latinska stickord i registret uppvisar alltså en ganska liten överensstämmelse (elva termer). Däremot är överensstämmelsen större mellan Kloots latinska termer i in-

lagen och Förarbetena, 71 st. Det större sammanfallet mellan dessa båda texter har förmodligen samma förklaring som den större likheten mellan Kloots marginalord och Förarbetena: de behandlar liknande saker. En undersökning av Rålamb's inlaga hade troligen också visat en större överensstämmelse med Förarbetena på denna punkt.

En fråga som inte berörts är hur överensstämmelsen mellan de svenska orden i respektive material ser ut. En jämförelse som utgår ifrån de svenska ord som Kloot anser sig behöva förklara med latinska marginalord visar att överensstämmelsen med Rålamb är något större än för de latinska termerna, men inte frapperande stor.

Tabell 3. Jämförelse som utgår från Kloots svenska termer i inlagan med latinsk förklaring i marginalen (217 token)

Material som jämförs	Gemensamma termer
Kloots inlaga och Rålamb's register	44
Kloots inlaga och Förarbetena	113

44 svenska termer används på samma sätt hos Kloot och Rålamb. Några exempel, här återgivna med modern stavning, är *bakarv*, *borgenär*, *bröstarv*, *edgång*, *fullmakt*, *fästepenning*, *förmyndarskap*, *svarande*, *trolovning*, *vittne*. Orden är gamla etablerade juridiska termer, och man kan undra varför Kloot alls finner det nödvändigt att förklara dem på latin i marginalen. Att de förekommer i Rålamb's register är helt förväntat.

En förklaring till den förhållandevis låga överensstämmelsen mellan Rålamb och Kloot vad gäller svenska termer kan vara att Kloot ibland har valt att använda svenska ersättningar för latinet i form av förklarande fraser istället för termer. I sin strävan att ersätta latinet med svenska har han ibland inte hittat ett fullgott ord utan nöjt sig med en förklarande fras och denna kan av förklarliga skäl inte jämföras med stickord i ett register. Några sådana exempel (återgivna i Kloots form) är *när Galden förnöijes genom någon = assignatio*; *Then Swarande, som treske Stämningar = Citatio dilatoria*; *dråp med willia = parricidium*; *Skriffelige Skäl som skeer igenom Segel och Breff = probatio per Instrumenta*.

Kloots användning av latinet förbryllar. Att han använder marginalorden som förklaringar till svenska uttryck som inte är klart etablerade i juridisk text är inte så konstigt. Ett sådant exempel är *Homicidium culposum* som används som förklaring till frasen *Dråp aff Wåda tillijka medh Dråparens Skuld begångit*. Latinet har här en klart lexikaliserad form med en (förhoppningsvis)

uppenbar juridisk tolkning, vilket inte den svenska frasen kan sägas ha på samma sätt. Konstigare är att han emellanåt också använder marginalen till att ge latinska ekvivalenter till gamla, väletablerade, svenska juridiska termer, som knappast hade behövt en ytterligare förklaring. Ett sådant exempel är *ur-botamål* som i marginalen förklaras med: *Delicta capitalia mortem fere cum consiscatione bonorum irrogantia*. Exemplet ger fog för misstanken att Kloots användning av marginalord på latin delvis tjänar ett annat syfte än att etablera mindre kända termer på svenska. En hypotes är att han också använder latinet tvärt om – för att genom sina latinska översättningar visa att svenskan som juridiskt språk till stor del redan är lika fullgott som latinet – en hypotes som dock inte kan undersökas mer noggrant inom ramen för denna artikel.

Man kan alltså se att bruket av latinska juridiska termer i stor utsträckning utgörs av liknande eller samma ord i de tre texterna, men att de används med delvis olika syften och därför inte är helt jämförbara. Kloot strävar efter att använda svenska och hävdar själv att han mest använder latin som förklaringar där det inte finns några etablerade svenska ord. Detta stämmer dock inte fullt ut. Rålamb använder både svenska och latin som stickord i sitt register, brukar mycket latin i sin bok och har en mer pragmatisk syn på användningen av de båda språken. Lagkommissionen kodväxlar i de resonerande partierna i Förarbetena, men använder inget latin i de språkliga exempel som ska stå i själva lagen.

Kopplat till punkterna i Språkriktighetsboken kan man säga att de termer som används till stor del är brukliga, men att Rålamb föredrar att utnyttja latinska termer i de fall där det inte finns etablerade motsvarigheter på svenska. Kloot försöker i flera fall att översätta betydelsen av latinska termer till svenska, utan att hitta en bra svensk term, och förefaller därmed att avvika från tanken om att det uttryck man vill lansera inte bara ska vara brukligt utan också stämma med skriftspråklig tradition och fungera väl i det kommunikativa sammanhanget. På så sätt ansluter Rålamb bättre till det redan etablerade bruket, nämligen latinet, men bidrar inte särskilt mycket till att etablera ett nytt bruk på svenska.

Av de ord som undersökts hos Rålamb och Kloot återfinns en stor del i språkdebattörernas böcker. Swedberg (1716) listar 37 juridiska termer av latinskt ursprung som han också föreslår svenska ersättningar till, t.ex. *Apellera* > *wädia*; *Judicera* > *döma*; *Regulera* > *laga till retta* (s. 222). Förslagen till ersättningar sammanfaller i mycket hög grad med de stickord som används i Rålambts register. Flera känns igen som de absolut mest vanliga svenska ekvivalenterna, och de återfinns dessutom i flera ordböcker något senare fram i ti-

den (se Rogström 2010, 2014). Columbus (1881 s. 23 f.) förespråkar att man ska använda ord ur medeltidslagarna, bl.a. följande: *afradsdag*, *gitter*, *hemula*, *jäf*, *menlös*, *saklös*, *saköre*, *stemmodag*, *qwarstad*, *wild*, *åwårkan* och *öfwer-maga*. Alla dessa ord, utom *menlös*, återfinns också i 1734 års lag. Bergman skriver i Språktidningen (2012/03) om ordet *övermaga* ('omyndig'), där det sägs att *övermaga* var en föråldrad rättsterm redan under 1600-talet. Att Columbus vill återuppliva den är inte så förvånande; mer intressant är att den finns i 1734 års lag.

Columbus diskuterar också prefixet *off-* i samband med de gamla lagorden som han tycker ska användas (1881 s. 24). Han menar att *off-* är »wäl wärdt upwäckias från döda» (helst stavat *off*) och han poängterar särskilt ordet *offhårdeliga* (Columbus 1881 s. 25 f.), ett ord som också lagkommissionen diskuterar vid två olika sammanträden, den 25/10 1695 och den 28/3 1707. Lagkommissionen menar, liksom Columbus, att partikeln som är »en particula intensiva» mycket väl kunde användas. I 1734 års lag finns den dock inte kvar.

Jämförelsen mellan de tre juridiska materialen visar att det verkar finnas en given kärna av juridiska termer både på latin och svenska, något som också bekräftas av jämförelser med de tre språkmännens material. Dessa termer är framför allt sådana som används i lagtext. I rättsvetenskaplig text är det latinska inslaget mycket större, och där förefaller det också vara vanskligare att hitta fullgoda svenska ersättningar.

Lagkommissionen ger ofta prov på ord som aldrig kommer till bruk i 1734 års lag, där man i stället valt att behålla medeltida termer. Det är intressant att se att dessa också ofta finns hos Columbus. Detta tyder på att redaktören Cronhielm anslutit sig till en mer traditionell skriftspråklig tradition än lagkommissionen.

Undersökning tre: Hur gammal är den funktionella normen?

Hur förhåller sig då lagkommissionens språkliga arbete till dagens funktionella norm? Om man lägger Språkrådets sex principer till grund för diskussionen kan man börja med att konstatera att brukets etableringsgrad väger tungt för lagkommissionen. Det är viktigt för dem att termerna är funktionella och uttrycker det juridiska innehåll som är korrekt. Samtidigt ser man att denna önskan inte alltid går före redan starkt etablerat bruk, eftersom de ibland låter bli att föreslå

termer som kan vara juridiskt mer korrekta, men som inte är så etablerade. 1734 års lag föredrar ofta det äldre och etablerade framför lagkommissionens mer nydanande förslag.

Acceptansen hos språkbrukarna framgår inte av denna undersökning, men mottagarperspektivet blir ibland synligt i lagkommissionens diskussioner, framför allt när det gäller frågan om hur man ska introducera nya termer. Trogligtvis är det så att språkbrukarnas acceptans av lagkommissionens förslag är av mindre vikt vid denna tid. Lagkommissionen hade säkert i kraft av sin auktoritet kunnat driva igenom en lagtext som låg ganska långt ifrån det redan vedertagna och traditionella, men en del av deras yttranden visar att de ändå har brukarnas acceptans för ögonen. Man ser också att lagkommissionen hyser förtröstan om att en del okända uttryck med tiden kommer att accepteras, bara de används. De ger också prov på visst strategiskt tänkande i införandet av nya ord och uttryck, genom att föreslå att dessa kan införas i vissa texter först. Sammantaget ger deras förhållningssätt intryck av att lagkommissionen både har den språkliga och juridiska korrektheten för ögonen samtidigt som de tar stor hänsyn till bruket och traditionen.

Det går också att urskilja att lagkommissionens förslag till nya termer och uttryck i stort överensstämmer med andra texter från samma tid, inte minst ordböcker. Detta stärker slutsatsen om att de ansluter till uttryckssätt som är accepterade av andra normauktoriteter (t.ex. andra jurister och lexicografer) trots att de själva ofta ger prov på att som enskilda personer hålla fast vid de latinska termerna. Man får i detta sammanhang komma ihåg att det är just lagtexten som ska skrivas på svenska, inte den rättsvetenskapliga litteraturen generellt. Det fortsatt starka latinska inflytandet på rättsvetenskap visar sig i jämförelsen med både Rålamb och Kloot, medan överensstämmelsen med Columbus, Spegel och Swedberg snarare gäller lagspråkets ordförråd. De tre språkmännen strävar efter att använda ålderdomligare och mer dialektala ord än vad som kommer till synes i Förarbetena, men så har de heller inte samma juridiska perspektiv som lagkommissionen.

Svaret på frågan som ställs i den fjärde punkten i Språkrådets principer – hur väl uttryckssättet stämmer med språkssystemet i övrigt – kan besvaras på så sätt att överensstämmelsen är stor. De ordbildningsprinciper som kommer till användning faller väl in i svenskans ordbildningssystem. De semantiska diskussionerna och indelningarna stämmer också med svenskans lexikaliska principer. Förarbetena innehåller flera uppräknings av ord som tillhör samma semantiska fält, t.ex. olika typer av jord, och diskussioner av hur dessa ska beskrivas i termer av över- och underordning. Många av de språkliga utbytena

syftar till att antingen generalisera eller specificera olika uttryck i syfte att etablera en mer stringent juridisk tolkning (se Rogström 2009).

Nya rotmorfem återfinns inte i Förarbetena, men är heller inte särskilt väl företrädda någon annanstans än hos Columbus. Man kan konstatera att det juridiska språket är mer praktiskt orienterat än de mer teoretiskt grundade beskrivningar som finns hos Columbus, Spegel och Swedberg, och att anpassningen till språkssystemets lexikaliska sida är god.

Beträffande lagkommissionens anpassning till den skriftspråkliga traditionen är det otvivelaktigt så att det slutliga resultatet, 1734 års lag, föll mycket väl in i den skriftspråkliga traditionen. På så sätt ansluter lagkommissionens arbete till Språkriktighetsbokens punkt fem, även om en del av diskussionen som framkommer i Förarbetena snarare pekar på att man vill förnya det juridiska språkbruket på ett sätt som kanske inte alltid är så traditionellt. Detta kom dock att ändras över åren. Språket i 1734 års lag betraktas också av eftervärlden som lite ålderdomligt (Wessén 1968 s. 37), men detta är förmodligen ett mycket medvetet val av Gustav Cronhielm, den slutliga redaktören. Lagkommissionens diskussioner om lexikaliskt urval och morfologi, i den ringa utsträckning som morfologi diskuteras, företräder en modernare språksyn än vad som kommer till synes i 1734 års lag. De femtio år som gått mellan lagprojektets start och slut har troligen medfört en tydligare etablering av svensk skriftnorm, och lagen i sig har därefter medverkat till att konsolidera och föra denna norm vidare.

Den sista frågan – hur väl lagkommissionens föreslagna åtgärder fungerar i kommunikativa sammanhang – besvaras också den ur ett juridiskt perspektiv, och här läggs fokus på 1734 års lag, eftersom lagkommissionens arbete mynnade ut i denna text. Wessén (1968) karakteriserar som sagt lagen som konservativ och stilistiskt värnadsbjudande, men säger samtidigt att den är »beundransvärt ändamålsenlig och effektiv» (s. 37), vilket torde betyda att den fungerade väl i kommunikativa sammanhang.

Sammanfattande tankar

Hur kan då dagens funktionella norm relateras till lagkommissionens arbete? Som redan konstaterats har Telemann hävdats att en del av ändamålsenlighetsprincipen går att tolka in redan i karolinernas språkliga diskussioner (2003 s. 10). Detta påstående kan här bekräftas genom de empiriska undersökningar

som genomförts av juridiskt material och som analyserats med hjälp av de sex språkriktighetsprinciperna. Resultaten pekar på att lagkommissionens förslag i mångt och mycket baseras på funktion och bruk, men att de ändå inte alltid får genomslag i 1734 års lag. Lagspråket tillämpar istället den äldre juridiska vokabulär som var klart ålderdomligare, men fortfarande funktionell. Härigenom upprätthålls en obruten tradition tillbaka till det äldre lagspråket, utan att funktionaliteten går förlorad. Detta faller väl in i de tankegångar som kan kopplas till den götiska nationalism som uppstod i det tidevarv då lagkommissionen till-sattes.

Dagens funktionella norm måste betraktas utifrån att samhället nu genomsyras av ett demokratiskt tankesätt där ett mycket bredare spektrum av språkbrukare uppmärksammas och respekteras. Om man som Haugen (1987) menar att språkbruk och språkplanering är ömsesidigt verkande processer har ett ökat demokratiskt tänkande under årens lopp omvandlat de grundvalar på vilka embryot till den funktionella normen verkade under det slutande 1600-talet. Båda tidevarvens normtänkande bottenar i bruket, men har olika ideologiska kopplingar.

Litteratur

- Almquist, Jan Eric, 1946: Svensk juridisk litteraturhistoria. Stockholm: P. A. Norstedts & Söners förlag.
- Bergman, Bo, 2012: »Övermaga». I: Språktidningen. 2012/03.
<<http://spraktidningen.se/artiklar/2012/03/overmaga>>
- Björne, Lars, 1995: Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del I. Tiden före 1815. (Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin: Serien 1. Rättshistoriskt bibliotek. LII.) Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.
- Campos, Miguel Ángel & Isani, Shaeda, 2015: Aspects of Language and the Law: Exploring Further Avenue. (Alicante Journal of English Studies 28.) S. 5–12.
- Columbus, Samuel, 1881: En svensk ordeskötsel angående bokstäfver, ord och ordesätt. Utg., Gustaf Stjernström och Adolf Noreen. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 4.) Uppsala.
- Cooper, Robert L., 1989: Language Planning and Social Change. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekberg, Lena, 2005: The development of the lexicon from the 16th to the end of the 18th century. I: The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic Languages. Volume 2, red. av Herbert Ernst Wiegand. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 22.2.) Berlin & New York: Walter de Gruyter. S. 1302–1313.

- Galberg Jacobsen, Henrik, 2005: Language cultivation and language planning 1. Denmark. I: The Nordic languages. An international handbook of the history of the North Germanic Languages. Volume 2., red. av Herbert Ernst Wiegand. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 22.2.) Berlin & New York: Walter de Gruyter. S. 1960–1969.
- Gustav Vasas Bibel = Biblia, Thet är: All then Helgha Scriff, På Swensko: 1541. Upsala.
- Hannedóttir, Anna Helga, 2000: Ordböckernas roll i svenskans grammatiska standardisering. I: *LexicoNordica* 7. S. 23–40.
- Hannedóttir, Anna Helga, 2007: Först och sist. Haqvin Spegel och ordförrådets förnyelse. I: *LexicoNordica* 14. S. 125–139.
- Hannedóttir, Anna Helga, 2011: From vernacular to national language: Language planning and the discourse of science in eighteenth-century Sweden. I: *Languages of science in the eighteenth century*, red. av Britt-Louise Gunnarsson. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 108–120.
- Hannedóttir, Anna Helga, 2014: Haquin Spegels arbete med orden. I: *Haquin Spegel – En antologi*, red. av Johnny Hagberg. Skara: Skara stiftshistoriska sällskap. S. 149–178.
- Hansson, Stina, 1984: Svenskans nytta, Sveriges ära. Litteratur och kulturpolitik under 1600-talet. (Skrifter utgivna av litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. 11.) Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen. Göteborgs universitet.
- Haugen, Einar, 1987: Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hildebrand, Bengt, 1939: Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Förhistoria, grundläggning och första organisation. Stockholm: Kung. Vetenskapsakademien.
- Hof, Sven, 1753: Svenska språkets rätta skriftsätt. Stockholm.
- Jägerskiöld, Stig, 1964: Hovrätten under den karolinska tiden och till 1734 års lag (1654–1734). I: *Svea Hovrätt. Studier till 350-årsminnet*, red. av Sture Petré, Stig Jägerskiöld & Tord O:son Nordberg. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag.
- Kloot, Claudius, 1676: Then Swenska Lagfarenheetz Spegel. Götheborg.
- Landqvist, Hans, Laurén, Christer, Nordman, Lieselott, Nordman, Marianne & Kvist, Maria, 2016: Juridik på svenska i Finland. Perspektiv på språk och rätt. Vasa: Scriptum.
- Landqvist, Hans & Rogström, Lena, 2016: Kunskapsorganisation, materialitet, sökbarhet och erbjuden läsväg i OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ(1674) och Then Swenska Lagfarenheetz Spegel (1676). (GU-ISS. Forskningsrapporter från Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. 2016-05.)
- Laurén, Christer & Nordman, Marianne, 1987: Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk. Malmö: Liber.
- Lind Palicki, Lena, 2015: Principer och språksyn i språkvårdens diskussioner – exemplet samkönad. I: *Från social kategorisering till diskriminering: fyra studier av språk och diskriminering och ett modellförslag*, red. av Mats Landqvist. (Text och samtalsstudier från Södertörns högskola 4.) Huddinge: Södertörns högskola. S. 123–152.
- Lindberg, Bo, 1984: De lärdes modersmål. Latin, humanism och vetenskap i 1700-talets Sverige. (Gothenburg Studies in the History of Science and Ideas 5.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Lindroth, Sten, 1975: Svensk lärdoms historia II. Stormaktstiden. Stockholm: Norstedts.

- Lyngfelt, Benjamin, 2013: Språkråd och deras kontext. Om normering av språkbruk och attityder. I: *Language, Football and All That Jazz*. A Festschrift for Sölve Ohlander, red. av Gunnar Bergh, Rhonwen Bowen & Mats Mobärg. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. S. 231–247.
- Mattila, Heikki, E. S., [2007], 2013: *Comparative Legal Linguistics. Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. 2nd ed. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate.
- Olsson, Bernt, 1963: *Spegels Guds verk och hwila. Tillkomsthistoria, världs bild, gestaltning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nya Testamentet = Thet Nyia Testamentit på Swensko (1526). <www.runeberg.org> Hämtad 2017-03-23.
- Pettersson, Gertrud, 1992: *Lagspråk och samhällsutveckling: studier över svenskt lagspråk efter 1734*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap, Serie A, 46.) Lund: Lund University Press.
- Rogström, Lena, 2009: Språkplanering i praktiken? En lexikalisk studie i förarbetena till 1734 års lag. I: *Språk och Stil NF 19*. S. 5–34.
- Rogström, Lena, 2010: I akt och mening. En jämförelse av ordförrådet i 1734 års lag med samtida ordböcker. I: *Studier i svenska språkets historia 11. Förhandlingar vid Elfte sammankomsten för svenska språkets historia i Uppsala 23–24 april 2010*, red. av Maj Reinhammar. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 113.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. S. 189–199.
- Rogström, Lena, 2013: Lagspråk, lexikon och lexisering. En studie av språklig samverkan under 1700-talet. I: *LexicoNordica 20*. S. 167–184.
- Rogström, Lena, 2014: Från dilation till uppskov. Var ordböcker viktiga i etableringen av ett juridiskt ordförråd? I: *Rapport fra Konferense om leksikografi i Norden*. Oslo 13.–16. augusti 2013, red. av Ruth Vatvedt Fjeld. (Nordiske studier i Leksikografi 12.) S. 385–401.
- Rogström, Lena & Landqvist, Hans, 2015: Ett tidigt försök att etablera en svensk juridisk vokabulär? Lexikaliska och fackspråkliga perspektiv på en juridisk handbok från 1674. I: *Rajoen dynamiikkaa. VAKKI-symposiumi XXXV 12.–13.2.2015*, red. av Daniel Rellstab & Nestori Siponkoski. (VAKKI Publications 4.) Vaasa: Vaasan yliopisto, S. 199–208.
- Rogström, Lena & Landqvist, Hans, 2016a: A terminologia Latina till svenska ord. En studie av latinska och svenska lexikala enheter i två juridiska handböcker från 1670-talet. *Svenska språkets historia 14*. Vasa 9 och 10 juni 2016. Vasa: Vasa universitet. Under utg.
- Rogström, Lena & Landqvist, Hans, 2016b: Approaches to Latin and Swedish in two Swedish 17th century legal handbooks – an early sign of changing language policy among members of the legal profession? Inskickat ms.
- Ruthström, Bo, 2002: Land och fæ. Strukturellt-rättsfilosofiska studier i fornnordiskt lagspråk över beteckningar för egendom i allmänhet med underkategorier. (Nordlund 23. Småskrifter från Institutionen för Nordiska språk i Lund.) Lund: Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet.
- Rålamb, Clas, 1674: *OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ*. Stockholm.
- Sahlstedt, Abraham, 1773: *Swensk ordbok*. Stockholm.

- Schlyter, Carl Johan, 1877: Ordbok till Samlingen av Sveriges Gamla Lagar. Saml. af Sveriges Gamla Lagar 13. Lund.
- Secher, Vilhelm Adolf & Stöchel, Christian, 1893: Forarbejderna til Kong Kristian V.s danske Lov. Selskabet for udgivelser af kilder til dansk historie. København. <https://archive.org/details/forarbejderneti00dengoog> (Hämtad 17 mars 2016.)
- Sjögren, Wilhelm, 1900–1909: Förarbetena till Sveriges rikets lag: 1686–1736: efter offentligt uppdrag / utgifna af Wilhelm Sjögren. Uppsala.
- Skautrup, Peter, 1947: Det danske Sprogs Historie. Andet bind. Fra Unionsbrevet til danske Lov. København: Gyldendalske boghandel nordisk forlag.
- Spegel, Haquin, [1685] 1998: Gudz Werk och Hwila/ Thet är hela werldenes under samma skapelse/ uti sex dagar af then altzmäktige Gud fullbordad. I: Samlade skrifter av Haquin Spegel utgivna av Bernt Olsson och Barbro Nilsson. Första delen. Volym 1. Text. Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet XXV. Stockholm.
- Spegel, Haquin, 1712: Glossarium Sveo-Gothicum Eller Svensk-Ordabook. Lund.
- Språkriktighetsboken: 2005. Utarbetad av Svenska språknämnden. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 53.) Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Ståhle, Carl-Ivar, 1970: Svenskt bibelspråk från 1500-tal till 1900-tal. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 40.) Stockholm: Läromedelsförlaget.
- Swedberg, Jesper, 1716: Schibbolet, Svenska språkets rycht och richtighet. Skara.
- Swedberg, Jesper, 2009: Svensk Ordabok. Utgiven efter Uppsala-handskriften, med tillägg och rättelser ur övriga handskrifter, av Lars Holm. Skara: Stiftelsen för utgivande av Skaramissalet.
- Söderwall, Karl Fredrik, 1884–1918: Ordbok öfver svenska medeltids-språket. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter.) Lund: Svenska fornskriftsällskapet.
- Teleman, Ulf, 1991: Om normföreställningars födelse. I: (Studier i svensk språkhistoria 2.) Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. S. 214–229.
- Teleman, Ulf, 2002: Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 85.) Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Teleman, Ulf, 2003: Tradis och Funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.) Stockholm: Norstedts Ordbok
- Wendt, Bo-A., 1997: Landslagsspråk och stadslagsspråk: Stilhistoriska undersökningar i Kristoffers landslag. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. 53.) Lund: Lund University Press.
- Wessén, Elias, 1968: Svenskt lagspråk (2:a uppl). Lund: Gleerups.
- 1734 års lag = Sveriges rikets lag gillad och antagen på Riksdagen år 1734. [1984]: (Skrifter utgivna av Institutet för Rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Rättshistoriskt bibliotek.) Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.

Elektroniska källor:

Korp = <https://spraakbanken.gu.se/korp/> Hämtad 2017-03-23